

אתה החבר הכי טוב של סשה

הילד שלא הכרתי, כתבה: יעל מדיני, אייר יעקב גוטרמן, דני ספרים, 1997, 167 ע'. (זכה בפרס "יד ושם")

מאת: מנחם רגב.

קשר מיוחד ומשמעותי שנרקם בין זקן לנער או ילד, הוא נושא ידוע בספרות ובקולנוע. כך למשל הזקן והים מאת המינגווי או היידי בת ההרים מאת ספירי. אגב, מן הראוי לציין שבעיני הילד שביצירות השונות, נתפס לא פעם כ"זקן" גם אדם מבוגר שעדיין לא הגיע לגיל זיקנה. קביעת גיל היא אומנם קנה מידה אובייקטיבי, אך הערכתו תלויה במתבונן. המפגש בין מייצגי שני הקצוות במעגל החיים הוא מרתק ומעורר מחשבה. הילד מעריץ את נסיון החיים ואת כושר ההקשבה של ידידו הזקן, והלה רואה בידידו הצעיר בבואה של עצמו כשהיה עדיין בראשית דרכו בחיים. שניהם חשים, בצורה זו או אחרת, שהם מצויים בשולי החברה: הילד עדיין עומד על סיפה, והזקן הולך ונדחה אל שוליה. כל אחד מהם סובל מבידודות המיוחדות לו. יאנוש קורצ'אק מיטיב לתאר את הדברים במסה שלו "על הבידודות". על הילד הוא כותב:

"ויש - הו-הו - בדידות של ילד. יש. רוצה הוא לעצמו ורק לעצמו בלבד - באם, באב, בעולם, בכוכב-שמים. ומשתומם לתומו, נפחד בכאבו הוא רואה, כי לא - כי זה כאן וזה כך, והוא חייב לבדו לבקש ולמצוא - לא יעשו במקומו, לא יסייעו בידו. והוא מתחיל בבדידות מכונסת, מי יתן אהודה, לא זרה, לא אויבת."

לעומת זאת הוא כותב על בדידות הזקן:

"בדידות קודרת של שאיפות שלא נתקיימו, של תשוקות נמוכות, של אהבת עצמו - מחנק-שממה, שעמום ושובע. אין דבר נעשה ואין דבר מרגש - אין אתה מבקש פתרונות, אין אתה שואל שאלות - אתה מחכה, כי יזרקו לך מבחוץ נדבת - התרגשות, מחשבה, רצון. בדידות קרה, צמוקה - תפלה, קנאתנית, נקמנית - נפוחה, עיקשת - טרדנית, שתלטנית. נושכת, מכרסמת, מפוררת..." (מתוך "דת הילד" ע' 314, 325).

בידודותו של הילד היא בדידות שנובעת מתופעות שאינן מבין, אך היא גם זו שיוצרת את התנאים להתמודדות, את התקווה לעתיד. בדידותו של הזקן היא

בדידות של סיכום חיים, של יעדים שלא הושגו, של שקיעה מייאשת. ואפשר לומר כבר במקום זה, שמפגש בין השניים יעניק תשובות מחזקות לראשון, והתנערות מחודשת לשני.

"מכתב לסבא" הוא סיפור מאת נתן שחם (בקובץ סיפוריו **כבר מותר לגלות**, ספרית פועלים, 1959): מתואר בו פליט יהודי זקן מגרמניה הנאצית, שאיבד את נכסיו ועולמו ובא לחיות בקיבוץ של בנו, בעולם והווי שזורים לו. עתה הוא משמש כדוור בקיבוץ. ולעומתו מתואר הילד איתמר, בן הקיבוץ, המצטיין ברגישותו המיוחדת לבעלי חיים ולבני אדם. בלי שהדברים נאמרים, ברור שגם איתמר הוא בודד בשונותו משאר הילדים. ואכן, במפגש עם סבא רוטמילר חש איתמר בכאבו של הזקן, שמחלק מכתבים, אך איש אינו כותב לו. ואז עושה איתמר מעשה ושולח לו מכתב בדואר. סיום זה של הסיפור הוא בוודאי פתח להתפתחות היחסים בין השניים, שכל קורא יכול להעלות אותם בדמיונו כרצונו. וזהו המקום המתאים לדבר על היחסים המיוחדים המתפתחים בין ששה, שאיבד את משפחתו בשואה והקים בישראל משפחה חדשה, ובין הילד גיל שיש לו בעיות משלו. כל זה בספרה החדש של יעל מדיני, **הילד שלא הכרתי**.

הסיפור מתחיל בבריחתו של גיל מבית הספר, זהו נסיון-שווא לברוח מבעיותיו האישיות והחברתיות: הקנאה באח הבכור הנחשב ל"מוצלח", ההתמודדות מול בני גילו בשכונה ומול הוריו השונים כל כך זה מזה, החשש מבני כיתתו, שילעגו לו על שעשה במכנסיים בכיתה. פיסקת המפתח שמייצגת את הספר כולו היא הרהוריו של גיל על הזיכרון: "אני צריך למצוא פטנט הפוך לזיכרון, פטנט שמשכיח. (...) אני אסתכל בדפי זהב. (...) אני אחפש לפי 'שכחה' או לפי 'זיכרון'" (6). בדרך הביתה פוגש גילי בסשה הזקן, היושב על כסא מול ביתו. הזקן מספר לו שזה יומו הראשון כפנסיונר. ואחר כך "איכפת לך לעשות איתי הכרה? אני אלכסנדר כהנוב וקוראים לי סשה" (8). גילי חושב: "הבנתי שהזקן רוצה ללחוץ לי את היד, כאילו אנחנו שני מבוגרים". ואחרי שסשה שואל אותו בעדינות אם יש לו משהו בעיניים (דמעותיו של גיל), והוא עונה שזה שום דבר, באה השורה שפותחת את מערכת היחסים בין השניים ונמשכת עד מותו של סשה בסוף הסיפור: "עכשיו ידעתי למה קולו הרך של הזקן דומה: 'לגלים קטנים ורכים על שפת הים'". סשה הוא פליט שואה שאיבד את משפחתו ובארץ הקים משפחה חדשה, ושני תאומיו הם חברים של רוני, אחיו של גיל. כל אחד מהשניים, בטויליהם בשכונה, שבהם עושה גיל ככל יכולתו כדי להקל על ידידו שמתקשה בהליכה, כי רגליו נפגעו ללא תקנה בשואה. כל אחד מהם מוצא בשני תמיכה: הם מחזקים זה את ומקשיבים זה לזה. סשה מספר לגיל טיפין-טיפין את פרשת

הישרדותו, אבל רק לקראת סוף הסיפור, מתגלה שהילד שנספה הוא בנו של סשה. מסתבר גם שגיל דומה לבנו המנוח. סשה חי אומנם בהווה שגם גיל שותף לו, אך אינו - בניגוד לגיל - רוצה למחוק את הזיכרון. אדרבה! סיפורי הזיכרון של סשה הם שמקרבים ביניהם וגם עוזרים לגיל להתמודד עם עברו הקצר. סשה מגלה לגיל ש"הילד הזה, ז'ניה, אם הוא מת כמו שאני חושב, אין לו קבר ומצבה" (96). כל זה מזכיר לגיל את מותה של סבתו, כשלא לקחו אותו ללוויה - וגיל נותר עם הפחד מן המוות וכל הקשור בו. שניהם מחליטים לבנות מעין מצבה מאבנים לזכרו של ז'ניה. סשה מבין שהמושג "בית קברות" מפחיד את ידידו הצעיר ומסביר: "אם חושבים על זה, וחושבים עוד, זה נעשה פחות מפחיד." וגיל חושב: "השתדלתי לחשוב על זה, ולחשוב על זה, ולחשוב עוד. זה לא עזר. עוד פחדתי. אבל אז חשבתי על המצבה הזאת שהיא לא מכסה קבר אמיתי, שאולי מתחבאים תחתיה זרעים ופקעות שמחכים לזמנם לצמוח ולפרוח. וזה עזר לי להתגבר על הפחד" (97). הסצינה הזאת היא כאילו הכנה לקראת סוף הסיפור כאשר סשה נפטר. גיל רוצה ולא רוצה להשתתף בלוויה של חברו. האם, שהיא דמות של אדם רגיש ומבין, בשונה מאביו של גיל שהוא אוהב אך יותר פעלתני ומרוחק, מסבירה לו "אתה וסשה הייתם הרבה ביחד. רוני חבר טוב של בלהה ואורי (ילדיהם של סשה ושמעונה). ואני התיידדתי עם שמעונה. ואנחנו שכנים. ללוויות של משפחה וחברים הולכים בלי שאלה. וגם ללוויות של שכנים נהוג ללכת. אבל לוויות זה לא בשביל ילדים בגילך. אם רוני (האח) רוצה ללכת, זה דבר אחר. הוא קצת יותר גדול. אבל כגיל שלך אפילו אם זה במשפחה, לא לוקחים את הילדים" (162). אחרי ההסבר לא הסבר זה, שמבטא בצורה כל כך נכונה את לבטיהם של המבוגרים, מהרהר גיל: "גם אחרי כל מה שאמא סיפרה לי. אבל לא רק בגלל הפחד לא הייתי הולך. בזמן הלוויה הייתי צריך לעשות משהו מיוחד" (163). המיוחד הם הדברים שחורט גיל על ה"מצבה": "ז'ניה כהנוב, נולד, נפטר, הילד האהוב של סשה" (167).

הילד שלא היכרתי אינו עוד "סיפור על השואה". כוחו של הסיפור הרגיש והאנושי הזה הוא במלאות התיאור שבו משתלבים זכרונותיו של סשה: הידידות וההבנה שבין הזקן והילד, יחסי המשפחה והחברה של גיל, המאבק השכונתי נגד הריסת המכולת לשם פינוי השטח לבניינים חדשים, מאבק המסתיים בניצחון כשראש העיר מבשר: "גן שעשועים ראוי לשמו מגיע לשכונה הזאת (...). ועוד מעט יוחל בהכשרת שטח למטרה זו במקום מתאים מאין כמוהו: בין המרכז המסחרי החדש ובין הפארק" (81). סיפור טוב נבחן בהצלחת הסופר לתאר את התפתחותן של הדמויות. ואכן, ברור לקורא שהמיפגש עם סשה העלה את גיל מדרגה בהבנת עצמו והסביבה. אין ספק ש"גיל החדש" הוא מבוגר יותר, שרכש כלים נוספים

להתמודד עם בעיותיו בהווה ולעתידי לבוא. הקטע המסיים של הספר היפה והמשכנע הזה סוגר את המעגל של תחילתו:

"פתחתי את השער של משפחת כהנוב. עמדתי במקום שסשה ישב כשראה אותי בפעם הראשונה. הושטתי את ידי דרך הגדר כמוהו. הרגשתי את חוסי הברזל שהרגיש. הסתכלתי ממול באלכסון. ראיתי אותי מופיע כריצה מרחוב החייל עם ג'ינס קרוע וברך מדממת. חיכיתי עד שהתקרבותי. שאלתי בלי קול: "ילד, מה קרה לך?" (167).

לקריאה נוספת

אורי אורלב, "ראש העיר תן לשיר", בתוך: **תור הכנפיים**, ת"א, 1981.
מנחם רגב, "התמודדות עם המוות בספרות ילדים", בתוך: **בדרכי הספרות לילדים**, חיפה, 1985.
מנחם רגב, "אף אחד לא רוצה, אבל יש ברירה?", בתוך: **חברה ורווחה**, רבעון לעבודה סוציאלית, מרץ, 1987.
הרצליה רז, "האם ספרים יכולים לנחם בזמן אבלות?", בתוך: **ספרות ילדים ונוער**, מאי, 1984.
מירי ברוך, "דרכי העיצוב של נושא המוות בספרות ילדים", בתוך: **ילד אז, ילד עכשיו**, ת"א, 1991.
אדיר כהן, "אבא כל הזמן" (סיוע בהתמודדות עם נושא המוות), בתוך: **סיפור הנפש**, חלק א', ת"א, 1990.

על צפור העץ וכמה מאפיינים מרכזי כתיבה של רוני גבעתי

מאת: הרצליה רו

כמה שנים אני עוקבת אחרי פירות יצירתה של רוני גבעתי ומנסה לנסח לעצמי את הסימנים המייחדים אותה. בכל הספרים שקראתי היתה גושפנקא אישית בולטת. זו התגבשה מאד בספרה **צפור העץ**¹.

במאמרי זה אנסה לסמן כמה מאפיינים טיפוסיים לדרכי הכתיבה של יוצרת זו. את ספרה **מישאלות חורף**² היא פותחת במילים: "בלילה שמעתי רחש גשם ראשון. כמו מישהו שמחכים לו ובא ומתדפק בהמון צעדים קטנים, ולו ריח זך ורענן".

את **ברבורים מאגם אחר**³ היא פותחת כך: "רק אתמול הגיעה לכאן והגשם מצדה השני של זגוגית החלון מכה, מתפתל בשבילים כמו דמעות, כאילו גם הרחוב מתיפח בלי קול".

בילדת האפרסמון⁴ בעמוד הראשון "אחי חוני נעלם. אתמול עוד רדפתי איתו אחרי שועל צהבהב בנחל והקשבתי כשסיפר לי על טובי ואשמדאי. כבר אור שקיעה בחלון, דרורים עפו אל התאנה לשנת לילה".